

JUBILEJNÁ KATECHÉZA

Február

ŽEHNAŤ A BYŤ POŽEHNANÍM

Keď vchádzate do kostola alebo kaplnky – čo hľadáte ako prvé? Áno, niekde pri vstupe by sa mala nachádzať svätenička. Počas pandémie koronavírusu sa prestali používať, a možno sa niekde viac nevrátili na svoje miesto, alebo sú prázdne. Prečo sú ale také dôležité pri vstupe do našich kostolov a aký je ich význam? Majú nám pripomenúť náš krst, ktorý sa pre nás stal vstupnou bránou k ostatným sviatostiam. Krstom sme vstúpili do nového života s Kristom a vstúpili sme do Cirkvi, Božej rodiny. Preto, keď vstúpime do kostola, na svätú omšu, alebo len na chvíľku prichádzame k Ježišovi, aby sme ho pozdravili, svätenička nás požíva pripomenúť si milosť sviatosti krstu. Ponúka nám svätenú vodu, aby sme sa ňou prežehnali – urobili na sebe znak kríža. Toto zdanlivo malé gesto robíme možno tak automaticky, že sa nad jeho významom ani nezamýšľame. Je však plné významu a nesmierne dôležité. V tejto katechéze sa dozviete viac o požehnaní, prežehnaní v znaku kríža a o požehnanej (svätenej) vode.

BOŽIE POŽEHNANIE

Pri životných jubileách, keď blahoželáme k narodeninám či meninám, zvykneme si navzájom priať Božie požehnanie. A to je dobre, lebo všetko požehnanie prichádza od Pána Boha – darcu každého dobra. Už v prvej kapitole prvej knihy Svätého písma o stvorení sveta čítame, že Božie požehnanie spočívalo od počiatku na celom stvorenstve, aby malo život a rozvíjalo sa. Pán požehnal prvých ľudí stvorených na svoj obraz a poveril ich úlohou, aby boli plodní, aby sa množili a naplnili zem (Gn 1,28). Ani po spáchaní hriechu Boh neodňal ľudstvu svoje požehnanie, ktoré pocítil Noe so svojou rodinou a zvieratami v arche nielen ako záchranu pred potopou, ale znamenalo pre neho i začiatok nového života s Bohom. Abrahámovi, otcovi vyvoleného národa, dal potom Boh takýto krásny prísľub: „Zahrniem ťa požehnaním a prenáramne rozmnožím tvoje potomstvo. Bude ho ako hviezd na nebi a ako piesku na morskom brehu. ...v tvom potomstve budú požehnané všetky národy zeme“ (Gn 22,17-18). Toto prísľúbenie sa splnilo na Abrahámovom synovi Izákovi, na jeho synovi Jakubovi a na dvanástich kmeňoch Izraela. Generácia za generáciou vebila toto Božie požehnanie a odovzdávali si ho ďalej, napríklad pri pozdrave alebo rozlúčke, pri narodení dieťaťa, na svadbe alebo na smrteľnej posteli. Patriarchovia, kňazi, králi a proroci – všetci si boli vedomí, že záchrana verných, ochrana pred nepriateľmi, zdravie, bohatstvo, majetok, hojný život, rozvoj, plodnosť zeme a stád – toto všetko závisí od Božieho požehnanie, ktoré odovzdávali „v Pánovom mene“.

„Keď prišla plnosť času,“ ako píše sv. Pavol, „Boh poslal svojho Syna“ (Gal 4,4), teda už nielen bohaté dary požehnanie, ale darcu samotného. Nato si vyvolil Máriu, milostiplnú, ktorá ako živý svätostánok priniesla domu Izraela a všetkým národom „Ježiša, požehnaný plod svojho života“, rozdávatela všetkého požehnanie. A Ježiš celý svoj život žehnal. Všade, kam prišiel, svojou prítomnosťou prinášal požehnanie. Jeho slová požehnanie prinášali odpustenie, zmierenie a útechu. Ježiš ako jediný mohol svojim požehnaním sprostredkovať „šalom“ – pravý pokoj, lebo za to položil svoj život. Nezabudnuteľným musel byť pre apoštolov okamih, keď zmŕtvychvstalý Pán na Olivovej hore, skôr ako vystúpil na nebesia,

pozdvihol svoju pravicu a požehnal ich poslednýkrát! Toto požehnanie na rozlúčku spočinulo na nich ako dedičstvo milovaného učiteľa; zostalo na mladej Cirkvi, ktorá sa v tomto okamihu stala nositeľkou a správkyňou Kristových milostí a požehnaní, stala sa duchovnou matkou, ktorá dáva svojim deťom všetko. No až po Turícach – posilnení Duchom Svätým – poslušní Ježišovmu príkazu, apoštoli šli do celého sveta a v jeho mene žehnali a boli správcami a odovzdávateľmi Božích spasiteľných darov – hlavne sviatostí.

Na prvom mieste zveril Pán Ježiš svoje požehnanie apoštolom. Zo života **svätého pápeža Pia X.** (1835 – 1914) vieme, že generálne audiencie boli už od počiatku jeho pontifikátu preplnené. Vo Vatikáne a po celom svete sa totiž rýchlo rozniesla zvesť, že prostredníctvom pápežovho požehnaní sa dejú zázraky. On sám však vždy pokorne povedal: „*To je moc môjho úradu.*“ Isté dievča z Írska malo veľké rany na hlave a preto prosilo svoju matku: „*Ak ma zoberieš do Ríma k Svätému Otcovi, ozdravím, pretože ak Pán Ježiš dal apoštolom moc robiť zázraky, tak v oveľa väčšej miere ju dáva svojmu nástupcovi na zemi.*“ A skutočne: keď žehnajú počas audiencie položil Pius X. svoje ruky na hlavu malej Írky, tá nahlas zvolala: „*Som zdravá!*“ Nato jej matka sňala z hlavy obvaz a zmeravená s údivom skonštatovala, že sa všetky rany stratili! No takúto zázračnú pomoc nepocítili iba tí, ktorí prišli na audienciu, pretože požehnanie Pia X. pôsobilo aj na dialku. Predovšetkým v posledných rokoch jeho života prichádzalo také veľké množstvo prosieb o jeho apoštolské požehnanie, že to bolo pre štátny sekretariát „naozajstná záťaž“, ako dosvedčil kardinál Canali.

V roku 1914, teda v roku, keď Svätý Otec zomrel, dostal napríklad list zo sirotinca v Kláštore sv. Jozefa v Belgaum v južnej Indii. V liste ho prvoprijímajúce deti prosili o uzdravenie sestry predstavenej, ktorá už 15 rokov trpela na nevyliciteľnú chorobu žalúdka. O tri týždne dostali z Ríma telegram: „*Svätý Otec rád udeľuje vyprosené apoštolské požehnanie! Kardinál Merry del Val.*“ Keď si predstavená prečítala telegram, vrátila sa jej stratená dôvera, vstala a prvýkrát po dvanástich rokoch si opäť vyžiadala pevnú stravu; už onedlho mohla s novou silou zase prevziať svoje povinnosti.

Nezabúdajme ale, že požehnanie nie je privilegiom niekoľkých. Práve naopak! Každý kresťan má byť požehnaním pre druhých, a na základe krstného kňazstva tiež môže a má žehnať (porov. KKC 1669). Už pri sviatosti krstu rodičia vyprosujú požehnanie pre svoje dieťa: „*Bože, žehnaj naše dieťa, aby jeho život bol tebe na slávu, jemu na spásu, nám na radosť a svetu na osoh.*“ A mali by v tom pokračovať celý život. Kým sú deti malé, žehnať ich, keď idú do škôlky, do školy, pred spaním, ale aj dospelým deťom môžu dať na čelo krížik, keď odchádzajú z domu a zveriť ich tak pod Božiu ochranu.

No nielen rodičia detí, ale aj deti môžu žehnať svojich rodičov. **Blahoslavená Clara Fey** (1815 – 1894), zakladateľka Rádu sestier od chudobného Dieťaťa Ježiša, dobre pochopila, že Boh môže žehnať aj prostredníctvom ruky dieťaťa. Preto až do vysokého veku každý deň navštívila krátko pred obedom sirotu, vzala si do náručia niektoré neposlušné alebo zaostané dieťa, jeho rukou si urobila krížik na čele, na ústach a na hrudi a pritom hovorila: „*Toto je Ježiškovo požehnanie!*“

PREŽEHNANIE SA V ZNAKU KRÍŽA

Prežehnať sa nás väčšinou naučili rodičia alebo starí rodičia už v útlom veku. Najprv viedli našu ruku, až kým sme to vedeli urobiť sami. Je pekné vidieť už celkom malé deti ako sa prežehnávajú, aj keď to ešte nie je dokonalé. Od Ježišovej smrti na kríži, ktorou nás vykúpil, k nám z jeho prebodnutého Srdca prúdi všetka milosť a požehnanie. Pre žiadneho kresťana preto kríž nie je stĺpom hanby, na ktorom zomrel zločinec, ale raz a navždy je mocným znamením víťazstva nad všetkým zlom, je kresťanským znamením, v ktorom prijímame všetko požehnanie. Preto sa prežehnávame napríklad na začiatku i na konci svätej omše, počas ktorej sa nekrvavým spôsobom sprítomňuje obeta kríža na Kalvárii. Zakaždým, keď sa prežehnávame, môžeme si s vďačnosťou uvedomiť duchovnú realitu, že práve v tom okamihu k nám prúdi milosť vykúpenia. Už **cirkevný otec Ján Zlatoústý** (344 – 407) odporúčal: „*Nikdy neodchádzaj z domu bez toho, aby si sa neprežehnal... Nevieš, čo urobil kríž? Premohol smrť, zničil hriech, vyprázdnil peklo, pozbavil moci satana, vzkriesil svet.*“

Podobne kázal o 1500 rokov neskôr **svätý farár z Arsu Ján Mária Vianney** (1786 – 1859): „*Pre diabla je znamenie kríža niečím hrozným, pretože my sa prostredníctvom kríža môžeme diabla zbaviť... Preto*

sa musíme prežehnávať s veľkou bážňou a úctou. Všetko nám pripomína kríž, dokonca i my sami sme boli stvorení v znamení kríža.“

Keď sa ako kresťania katolíci prežehnávame, robíme na sebe znak kríža, čím vyjadrujeme vieru v Spasiteľa Ježiša Krista, ktorý za nás trpel, zomrel na kríži a zvíťazil nad nepriateľom, nad hriechom a smrťou. Berieme si svätenú vodu, ktorá je pripomenutím si obmytia, očistenia vo sviatosti krstu a opakujeme slová trinitárnej formuly, ako to apoštolov naučil sám Pán Ježiš pred nanebovstúpením: [a krstíte ich] *v mene Otca i Syna, i Ducha Svätého* (Mt 28,19). Je to ako „malé“ vyznanie viery v Najsvätejšiu Trojicu. Pozdvihnutím ruky k čelu si pripomíname, že Boh Otec je prvou osobou Najsvätejšej Trojice. Podľa **sv. Františka Saleského** presunutím ruky k hrudníku naznačujeme, že Syn vychádza z Otca a pohybom ruky k obovom ramenám naznačujeme, že Duch Svätý vychádza z Otca i Syna. Krst je obrovský dar, ktorý nám otvára bránu. Z dejín Cirkvi vieme, že katechumeni, teda tí, ktorí sa ešte len pripravovali na prijatie krstu, museli opustiť chrám počas liturgie Eucharistie, pretože toto „tajomstvo“ bolo určené len pre pokrstených. Aký veľký dar, že my môžeme vstúpiť do kostola, mať účasť na slávení Eucharistie, a dokonca prijať Pána Ježiša do nášho srdca! Aký veľký dar, že naše chrámy sú otvorené, že máme kňazov, ktorí slúžia sväté omše, ďakujeme aj za to!

Už od čias apoštolov si kresťania robili znak kríža na čele. Vo svojich dielach o tom píše cirkevný otcovia a svedčí o tom napríklad **Tertulián**, ktorý písal na konci druhého storočia: „*Na všetkých cestách, keď odchádzame a vraciame sa, pri obliekaní, umývaní, pri stole, keď zažínáme sviece, keď si ideme ľahnúť a keď vstávame, pri všetkom, čo robíme, poznačme sa znakom kríža.*“ Čoskoro sa pridala prax žehnania predmetov a činností, o ktorej svedčí napríklad **sv. Cyril Jeruzalemský**: „*Nehanbime sa a vyznávajme Ukrižovaného! Nech je kríž našou pečatou, ktorou sa prstom poznačíme na čelo a požehnáme ňou každú vec: chlieb, ktorý jeme, nápoje, ktoré pijeme, našu prácu i náš odpočinok, naše líhanie i vstávanie.*“ V Katechizme Katolíckej cirkvi čítame tiež: „*Kresťan začína svoj deň, svoje modlitby a každú svoju činnosť znakom kríža »v mene Otca i Syna i Ducha Svätého. Amen«... Znak kríža nás posilňuje v pokúšeniach a ťažkostiach*“ (KKC 2157).

POŽEHNANÁ [SVÄTENÁ] VODA

Požehnaná voda, alebo ľudovo svätená voda, je tak ako požehnanie sväteninou. Sväteniny sú posvätné znaky, ktorými sa naznačujú a na orodovanie Cirkvi dosahujú najmä duchovné účinky (KKC 1667). Veľmi sa odporúča mať aj vo svojich príbytkoch pri dverách sväteničku s požehnanou vodou a pri odchode z domu sa ňou prežehnať a s dôverou sa zveriť pod Božiu ochranu. Aj pri návrate domov je dobré prežehnať sa svätenou vodou a prosiť o očistenie od všetkých negatívnych vplyvov, ktorým sme boli vystavení. Kropiť svoj príbytok svätenou vodou je mocným prostriedkom proti zlému duchu. Už **sv. Terézia Avilská** povedala: „*Z viacerých skúseností som sa presvedčila, že na nenávratné odohnanie diablov neexistuje účinnejší spôsob než svätená voda.*“ **Svätá sr. Faustína** spoznala akú veľkú úľavu prináša svätená voda zomierajúcim.

Používanie posvätenej vody nemá nič do činenia s poverou. Nie je to voda s magickými vlastnosťami. Je to obyčajná voda s trochou soli. Ale soľ aj voda sú požehnané kňazom a skrze modlitbu a autoritu Cirkvi spočíva na nej Božie požehnanie!

Na sviatok svätej Agáty sa v Katánii, odkiaľ pochádzala, od nepamäti požehnáva voda, chlieb a soľ. Tento zvyk sa spomína aj v niektorých regiónoch Poľska a Čiech. Voda posvätená na sviatok sv. Agáty sa používala na pokropenie domov a polí ako ochrana pred ohňom a inými pohromami.

POŽEHNANIE URBI ET ORBI

Svätý Otec ako rímsky biskup a hlava celej Cirkvi na Vianoce a Veľkú noc, ako aj priamo po svojom zvolení udeľuje mimoriadne slávnostné požehnanie Urbi et Orbi. Udeľuje ho „mestu Rímu a celému svetu“. Požehnať „mesto a svet“ zvykli pápeži oddávna, a to štyrikrát do roka z rôznych rímskych bazilik: zo Svätopeterskej na Zelený štvrtok a na Veľkú noc, z Lateránskej na slávnosť Nanebovstúpenia

Pána a zo Santa Maria Maggiore pri slávení Nanebovzatia Panny Márie. Keď v roku 1870 cirkevný štát po násilnej okupácii zanikol a pápeži sa označili za „väzňov vo vlastnom dome“, požehnanie udeľovali už len zvnútra vatikánskej baziliky. Až prišla Veľká noc roku 1933. Námestie sv. Petra bolo nabité do posledného miesta, ľudia sa šplhali na stĺpy, zaplnili strechy, terasy, balkóny, okná a výklenky na priečelí Baziliky. Všetky pohľady sa upierali na jediné miesto nad hlavným vchodom chrámu – na „Lóžu požehnaní“. Jej vysoké, presklené dvere sa už viac ako pol storočia neotvárali. Po celom Ríme sa rozniesla správa, ktorú ohlásilo aj vatikánske L' Osservatore Romano, že pri príležitosti Jubilejného roku vykúpenia obnoví pápež prastarý zvyk udeľovať odtiaľto požehnanie „mestu a svetu“. Absolútnou novinkou bolo, že požehnanie vysielali v rozhlase. Pápeža Pia XI. bolo počuť nielen cez reproduktory na celom Námestí, ale aj v rádiu s anglickým či francúzskym komentárom. O desať rokov neskôr Urbi et Orbi komentovali už v 8 jazykoch, medzi ktorými – na Vianoce 1943 – malo premiéru aj slovenské vysielanie. Potom prišla doba televízie a priamy prenos z otvárania Jubilejného roku 1975 pápežom Pavlom VI. režíroval dnes už preslávený Franco Zeffirelli. Už v roku 1939 Vatikán úradne potvrdil, že duchovné ovocie pápežského požehnanie sa vzťahuje aj na poslucháčov rozhlasu (a neskôr i televízie). A tak ho možno platne prijať nielen na Námestí sv. Petra a cez rádio a televíziu, ale od roku 1995 dokonca aj cez internet.

Snáď najdojímavejšie požehnanie Urbi et Orbi udelil pápež Ján Pavol II. na Veľkú noc 2005; udeľoval ho z posledných síl a pre rez priedušnice bez slov – bolo akoby otcovskou rozlúčkou pastiera, ktorý sa lúči so svojím stádom.

VÝNIMOČNÝ ÚČINOK SVÄTENEJ VODY

Benediktín páter Bernhard Kunst († 2013) z Rakúska ako kňaz veľmi rád a často žehnal. Povedal: „*Neustále si uvedomujem, že Pán Ježiš žehná vo mne! Veď ja sám nie som ničím, Boh je všetko! A preto vždy hovorím: ‚Ježišu, žehnaj ty vo mne, so mnou, cezo mňa!‘*“ Pán Ježiš odmenil jeho veľkú dôveru v moc kňazského požehnanie dokonca mnohými zázrakmi. Medzi svedectvami je zachytený aj jeho zážitok s účinkami svätenej vody.

☞ Moju prvú peknú skúsenosť so svätenou vodou som mal s istým starostom. Jedného dňa sa zjavil na fare a vyrozprával mi, že vo svojej maštali má stále viac chorých zvierat. Poradil som mu, aby si vzal so sebou svätenú vodu. On si potom veľkú nádobu so svätenou vodou zavesil do maštale. Odvtedy vždy, keď vošiel do maštale, pokropil ňou zvieratá a prosil Boha, aby ich uzdravil. A skutočne, starosta, ktorý vydával na zverolekára veľké peniaze, už nemusel ani raz siahnuť do vrečka! Ten istý starosta mi rozprával aj toto: Tím odborníkov z okresu mal v dedine preskúmať kvalitu vody vo všetkých studniach, ktoré neboli napojené na vodovod. A s prieskumom vody začali u starostu. Po vyhodnotení vzoriek povedali: „Pán starosta, kvalita vašej vody je veľmi zlá! Vlastne by ste mali byť všetci chorí, pretože obsah dusičnanov v nej je príliš vysoký!“ – „My sme naozaj všetci stále chorí!“, odpovedal starosta. „No tak to tu máme,“ odvetil hygienik, „vašu studňu musíme zavrieť, nemôžem si zobrať na zodpovednosť, aby ste tu všetci boli chorí!“ Na záver, keď odborníci preverili ostatné studne, prišli opäť k starostovi, aby sa rozlúčili. On ich poprosil: „Prosím vás, urobte skúšky mojej vody ešte raz!“ Tím odborníkov nebol týmto návrhom nadšený, no po novom odobratí vzoriek zostali udivení: „Teraz nám ale prezradte, čo sa stalo s vašou vodou. Toto snáď nie je možné! Teraz máte tú najlepšiu pitnú vodu!“ A on im porozprával: „Kým ste skúmali ostatné studne, vyliam som do mojej studne požehnanú svätenú vodu od pátra Bernharda z Aichkirchenu a modlil som sa: ‚Bože, mocou, ktorá pôsobí vo svätenej vode, môžeš urobiť, aby mala naša voda lepšiu kvalitu.‘ Toto je moje tajomstvo!“

Jeden roľník zo Štajerska rozprával: „Svätená voda bola pre mojich sto kusov hovädzieho dobytku skutočnou studnicou uzdravenia. Ale mne sa stalo ešte aj niečo úplne iné! Bezprostredne pred žatvou mi veľmi silná búrka tak pováľala krmivo pre kravy, niekoľko hektárov kukurice na siláž, ako keby ich bol prešiel parný valec. Taký som bol z toho znechutený! Ako som mal teraz tú kukuricu zožať a odviezť?

Nešlo by to! Steblo kukurice, ak je už raz nalomené, zostane nalomené. Nič sa nedá robiť! Vo svojom zúfalstve som raz v noci za splnu naplnil vedro svätenou vodou a išiel som s ním na kukuričné pole – musel som ísť v noci, lebo cez deň by si ľudia mysleli, že som sa zbláznil. Prechádzal som okolo poľa, kropil som ho svätenou vodou a pritom som sa modlil: „Bože, mocou, ktorá pôsobí vo svätenej vode, daj, aby sa táto kukurica na siláž opäť postavila.“ Keď som sa potom skoro ráno s búšiacim srdcom vyšiel pozrieť na pole, úplne som zbledol. Všetka nalomená kukurica bola vzpriamená, steblá stáli v pozore ako vojaci! V noci sa udial tento zázrak a ja som mohol zožať kukuricu a urobiť z nej siláž.“

☞ Aj istý roľník zo Švajčiarska porozprával o svojej skúsenosti: Vo vyššom veku rozdelil majetok, synovi zanechal hospodárstvo a k tomu potrebné polia. Jeho dcéra, ktorú spravodlivo vyplatil, však s dedičstvom nesúhlasila. Hoci ona sama sa hospodárstvu nevenovala, tvrdohlavo trvala na tom, aby aj ona dostala jedno konkrétne pole. V hneve kričala na otca a na brata: „Ak to pole nedostanem, tak ho preklajem!“ Oni dvaja to prekliatie nebrali vážne, pretože si mysleli: „Môžeš preklíňať, ako len chceš. My pole poriadne pohnojíme, zoberieme najlepšie osivo a niečo nám narastie.“ No osivo nevzišlo. A to ani na druhý a ani na tretí rok; a tak sa otec so synom rozhodli, že pole natrvalo prestanú obrábať. Istá žena, ktorá sa dozvedela o roľníkovom nešťastí, mu darovala svätenú vodu na požehnanie. On sa potom vydal spolu so synom na pole, kropil ho svätenou vodou a s dôverou sa modlili: „Pane Bože, mocou, ktorá účinkuje vo svätenej vode, môžeš vziať z nášho poľa všetko zlo, všetko, čo je prekliate!“ Potom vysiali osivo po štvrtýkrát a v čase žatvy mohli zožať najlepšie obilie v celom okolí!

Aj jubilejný rok nám pripomína, že zem nám nepatrí, že je nám daná ako dar. Patrí Pánovi a len s jeho požehnaním bude prinášať úrodu. Skutočnosť, že v jubilejnom roku, ako ho slávil židovský národ, sa pôda mala vrátiť pôvodnému majiteľovi, aby mal opäť každý rovnakú šancu, je obrazom toho, že Boh na nikoho nezabúda, ale každému dáva to, čo potrebuje pre svoj život. Je na nás, aby sme spolupracovali na dosiahnutí sociálnej spravodlivosti a zároveň využívali duchovné prostriedky na zveladenie zeme, aby bola požehnaná!

KONKRÉTNE KROKY

1. V jubilejných chrámoch je jubilejný kríž umiestnený pri krstiteľnici alebo sväteničke, aby sme si pripomenuli milosť krstu a to, že krstom sme sa stali pútnikmi nádeje. Keď navštívime jubilejný chrám vedome sa prežehnajme svätenou vodou a poďakujme Pánu Bohu za dar viery, dar sviatosti krstu, za kňaza, ktorý nás pokrstil, za krstných rodičov a všetkých, ktorí nás sprevádzali na ceste viery a ešte aj teraz stoja pri nás.
2. V tomto požehnanom jubilejnom roku môžeme aj my viac žehnať. Keď žehnáme deti, zjednocujeme sa s Pánom Ježišom, ktorý kládol na deti ruky a požehnával ich.
3. Ak nemáte doma sväteničku a požehnanú vodu, je teraz správny čas si ich zaobstaráť. Pekná svätenička môže byť aj vhodným darčekom ku sobášu alebo iným životným jubileám.
4. Keď žehná kňaz, žehná sám Pán Ježiš. Panna Mária povedala vizionárke Mariji v Medžugorí: „Keby kňazi vedeli, čo dávajú človeku, keď ho žehnajú, keby to mohli vidieť, neprestávali by žehnať.“ Keď máme na to príležitosť, poprosme kňaza napr. o požehnanie pred dôležitými stretnutiami, rozhodnutiami, pred cestou.